

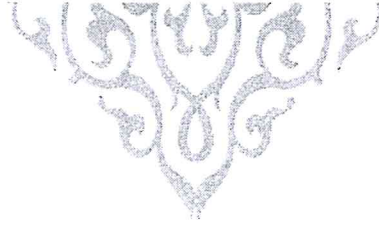
TİCARET AHLÂKI ALIRKEN DE SATARKEN DE DÜRÜST OLMAK

عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَرَامٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ:
"الْيَمَانُ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَنْتَرَفَا، فَإِنْ ضَدَقَا وَبَيَّنَّا بُرُوكَ لُهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِنْ كَتَمَا
وَكَذَبَا مُجِئَتِ الْبَرَكََةُ مِنْ بَيْعِهِمَا."

Hakîm b. Hizâm'dan nakledildiğine göre,
Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkları sürece (alışverişini kabul edip
etmeme konusunda) serbesttirler. Eğer dürüst davranırlar ve (malın kusurunu)
açıkça söylerlerse, alışverişleri bereketlenir. Fakat kusuru gizler ve yalan
söylerlerse, (yaptıkları) alışverişin bereketi gider."

(D3459 Ebû Dâvûd, Buyû', 51)

İsmâil b. Ubeyd b. Rifâa'nın, babası aracılığıyla dedesinden naklettiğine göre, dedesi (Rifâa b. Râfi') Hz. Peygamber (sav) ile birlikte namazgâha gitmişti. Hz. Peygamber insanların alışveriş yaptıklarını gördü ve "Ey tüccar topluluğu!" diye seslendi. Onlar da Resûlullah'a karşılık verdiler.

Başlarını kaldırıp gözlerini ona çevirdiler. Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu: "Allah'tan sakınan, iyilik yapan ve dürüst davrananlar hâriç, tüccarlar kıyamet günü günahkârlar olarak diriltileceklerdir."

(T1210 Tirmizi, Buyû', 4)

Câbir b. Abdullah'ın (ra) naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Tarttığımızda fazlasıyla (tartarak) verin."

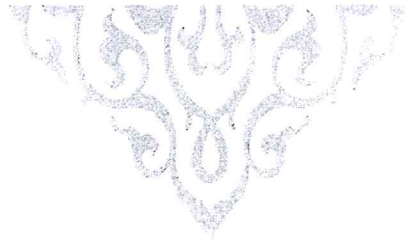
(İM2222 İbn Mâce, Ticâret, 34)

Câbir b. Abdullah'tan (ra) nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Satarken, satın alırken, alacağını talep ederken hoşgörülü davranıp kolaylık gösteren kimseye Allah rahmetiyle muamele eylesin."

(B2076 Buhâri, Buyû', 16)

Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "...Bizi aldatan, bizden değildir."

(M283 Muslim, İmân, 164)

U

lmü Benî Enmâr diye bilinen Kayle, ticaret ile uğraşan yaşlı bir hanım sahâbî idi. Alışveriş yaparken uyguladığı bir yöntemin doğru olup olmadığını öğrenmek istiyordu. Konuyu Allah Resûlü'ne sormaya karar verdi. Bastonunu eline alıp Hz. Peygamber ile görüşmeye gitti. Onu (sav) umre için sa'y yaparken gördü. Merve Tepesi civarında ona (sav) yaklaştı ve sordu: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben ticaretle uğraşan bir kadınıym. Bir şeyi satın almak istediğim zaman verebileceğim miktardan daha düşük bir fiyat teklif ediyorum. Sonra yavaş yavaş artırarak düşündüğüm fiyata çıkıyorum. Bir şeyi satacağım zaman da, önce satabileceğim fiyattan daha yüksek bir fiyat teklif ediyor, sonra yavaş yavaş inerek arzuladığım fiyata geliyorum, bu uygulamaya ne dersin?" Allah Resûlü: "Kayle, böyle yapma. Bir şey satın almak istediğin zaman, sana verilse de verilmese de, düşündüğün fiyatı söyle." diye karşılık verdi ve sözlerine şöyle devam etti: "Bir malı satmak istediğin zaman, versen de vermesen de yüksek fiyat değil satmak istediğin fiyatı söyle."¹

Allah Resûlü, ticarete dürüstlük ve pazarlıkta açıklık hakkında sarf ettiği bu sözleriyle, alışverişte sıkça başvurulan usulü böyle düzenliyordu. Zira hangi durum ve şartta olursa olsun ve ne şekilde yapılırsa yapılsın, alışverişte karşı tarafa yapılacak her türlü hileden kaçınmak, doğru söyleyip dürüst davranmak, ticarî ahlâkın gereğidir.

Çok eski devirlerden beri insanlar ihtiyaçları olan maddeleri birbirleriyle paylaşmak amacıyla çok çeşitli alışveriş şekilleri ortaya koymuşlardır. Alışverişte erken dönemlerde takas yöntemi yaygın iken, zaman içerisinde değerli madenler ve çeşitli paralar kullanılmış, sonraları ise kıymetli kâğıtlar yaygınlık kazanmıştır.

İnsanlar tarih boyunca ticarete ilgi duymuş ve geliştirdikleri yöntemlerle alışveriş yapmışlardır. Mekke, Arap Yarımadası'nın merkezî konumunda olduğu için burada değişik zamanlarda panayırlar kurulur ve canlı bir ticaret hayatı sürdürülürdü. Dolayısıyla bu yörede yaşayan birçok insanın en önemli geçim kaynaklarından biri ticaret idi. Peygamber Efendimiz de risâlet görevi verilmeden önce faal olarak başarılı bir ticaret hayatı sürdürmüştü, Hz. Hatice'nin mallarını Şam'da, oradan getirdiği malları ise Mekke'de satmıştı.²

¹ İM2204 İbn Mâce, Ticâret, 29
² HS2/5 İbn Hişâm, Sîret, II, 6; ST1/129 İbn Sa'd, Tabakât, I, 129

Peygamberimiz risâlet görevinden sonra da şahsî ihtiyaçları için bizzat alışveriş yapmaya devam etmiştir.³ Mekkeli müşriklerin Allah Elçisi'nin kendilerinden biri gibi alışveriş yapmasını garipsemelerine karşılık⁴ Yüce Allah, insanlar arasından görevlendirdiği elçisinin onlar gibi ticaret yapması ve çarşı pazarda dolaşmasının gayet insanî bir durum olduğunu belirtmiştir.⁵

“Ey insanlar, mallarınızı aranızda haksız yollarla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaret bunun dışındadır.”⁶ buyruğuyla Yüce Allah, insanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için mecbur oldukları mal değişimini zorbalık ve bozgunculuk yoluyla değil, ancak ideal olan ticaret yoluyla gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir. Bu nedendir ki Allah Resûlü ashâbını da üretmeye, çalışmaya teşvik etmiştir.⁷ Çünkü bu şekilde onlar gelir elde edecek, ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla çarşı pazara çıkacak ve kimseye yük olmayacaklardı.

Sahâbe de bu anlayışla ticaret yapmaya devam etmiştir. Öyle ki Mekke'den Medine'ye hicret eden tüccar sahâbilerden Abdurrahman b. Avf kendisine yapılan yardım tekliflerini kabul etmemiş ve “Bana, çarşının yolunu gösterin.” demek suretiyle daha hicretin ilk günlerinde ticaret yapmaya koyulmuştu.⁸ Talha b. Ubeydullah da Medine'de ticarî faaliyetlerine devam etmiş ve çok geçmeden bu amaçla Şam taraflarına kadar gitmişti.⁹

İbn Abbâs'ın anlattığı şu olay Peygamberimiz döneminde ticaret hayatına verilen önemi anlatması bakımından dikkat çekicidir: “Ukâz, Mecenne ve Zül-Mecâz, câhiliye devrinde kurulan meşhur panayırlardı. İslâm dönemi gelince bazı insanlar (hac dönemi olduğu için) bu panayırlarda ticaret yapmayı günah saydılar. Bunun üzerine Allah, “*Hac mevsimlerinde ticaretle Rabbinizden rızık istemenizde bir günah yoktur...*”¹⁰ âyetini indirdi.”¹¹ Böylece Yüce Allah, çeşitli ibadetleri yerine getirdikleri hac mevsimlerinde de insanların ticaret yapabileceklerini ve rızıklarını temin edebileceklerini belirtti.

Efendimizin eşlerinden Ümmü Seleme anlatıyor: “Peygamber Efendimizin vefatından bir yıl önce Hz. Ebû Bekir, Bedir Savaşı'na katılan sahâbilerden Nuaymân ve Suveybit b. Harmele ile birlikte Busra'ya gitti. (Busra o dönemin en önemli ticaret merkezlerinden biri olup Suriye'nin Ürdün sınırına 10 km. mesafedeki antik bir şehirdi.) Bu, onların ticaret kazancından çok hoşlanmalarından ve ticareti sevmelerinden ileri geliyordu. Ayrıca Allah Resûlü, Ebû Bekir'i sevmesine ve onun üzerine titremesine rağmen onun ticaret yolculuğuna çıkmasına mâni olmamıştı. Ebû Bekir de Allah Resûlü'nün yanında bulunmaktan çok hoşlanıyordu ama

³B2096 Buhâri, Büyü', 33.

⁴Furkân, 25/7.

⁵Furkân, 25/20.

⁶Nisâ, 4/29.

⁷B2074 Buhâri, Büyü', 15.

B2075 Buhâri, Büyü', 15.

⁸B2048 Buhâri, Büyü', 1.

⁹AS17883 Beyhâkî,

Ma'rîfetu's-sünen, XIII, 164.

¹⁰Bakara, 2/198.

¹¹B2098 Buhâri, Büyü', 35.

Allah Resûlü'nün ticareti hoş karşılamasından ve sevmesinden dolayı (bu yolculuğa çıkmıştı).¹²

Sevgili Peygamberimizin kıymetli arkadaşları dünyanın dört bir yanına kara ve deniz yoluyla ticarî seyahatler yapmışlar,¹³ böylece hem kendi rızıklarını kazanmışlar, hem de İslâm'ı gittikleri bölgelere taşımışlardır. Onların ortaya koydukları dürüst ticaret hayatı, aynı zamanda gittikleri yerlerde İslâm'ın tanınmasını sağlamış, neticede İslâm dininin kısa zamanda başka memleketlere de yayılmasını kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır.

Ancak sosyal hayatın vazgeçilemezlerinden olan ticaret faaliyetinin usulüne uygun yapılabilmesi için bazı hukukî ve ahlâkî kuralların yaygınlaştırılması da gerekli idi. Bu kurallar da insanların tanıdığı, bildiği, yaşadığı hayatı kesintiye uğratmayacak, bilakis düzelterek, verimli ve anlamlı kılacak nitelikte olmalıydı.

Allah, insanlara hakikatleri anlatırken, onların gündelik hayatta kullandıkları kavramları kullanır. Ticaret yapmak da bir şekilde bütün insanların ortak faaliyeti olduğu için Kur'an'da ve Allah Resûlü'nün vurgularında ticaret dilinin kullanıldığını görebiliriz. Allah Teâlâ, "Ey iman edenler! Sizi elem dolu bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi?"¹⁴ "Allah, müminlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır."¹⁵ "Allah'ın Kitabı'nı okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecekleri bir ticaret umabilirler."¹⁶ "İşte onlar, hidayete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir. Bu yüzden alışverişleri onlara kâr getirmemiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır."¹⁷ âyetlerinde insanların yaptıkları bütün amellerin aslında bir çeşit ticaret olduğu anlatılmaktadır. Efendimiz de, "Temizlik imanın yarısıdır. Elhamdülillâh (demek) mizanı (teraziyi) doldurur."¹⁸ "Bütün insanlar sabahleyin kalkarlar, kimisi nefsinin satar, kimisi de onu ya azat eder yahut da helâk eder."¹⁹ hadislerinde de aynı şekilde müminlerin hayatı ticarî kavramlarla anlatılmıştır. Buna göre, dünya hayatı büyük bir pazar, insanların yaptıkları ameller de ticaret mallarıdır. Yapılan alışveriş neticesinde biriktirilen mallar kıyamet gününde tartılacak, kâr edenler kurtulacak, zarar edenler de cezalandırılacaktır.

Dolayısıyla bu derecede konu edinilen, atıf yapılan, insan hayatının en önemli meşguliyetlerinden olan ticaretin bir ahlâkının olması, belirli ilke ve kaidelere göre yapılması, prensiplerinin benimsenip özümsemesi büyük önem taşımaktadır.

¹² MK20193 Taberâni, el-Mu'cemu'l-kebir, XXIII, 300, MK20218 Taberâni, el-Mu'cemu'l-kebir, XXIII, 309.

¹³ ME3317 Taberâni, el-Mu'cemu'l-eyvat, III, 331-332; SZ4/313 Serhu'z-Zerkâat alâ Muvatta', IV, 313.

¹⁴ Saif, 61/10.

¹⁵ Tevbe, 9/11.

¹⁶ Fâur, 35/9.

¹⁷ Bakara, 2/169.

¹⁸ M534 Musli m, Tahâret, I.

¹⁹ M534 Musli m, Tahâret, I.

Ticaret yapan taraflar arasında vicdanî sorumluluk, birinci derecede rol oynadığı için hukukî kuralların temelinde de ahlâkî prensipler belirleyici konumdadır. Ticaret ahlâkının en temel gereği kazancın helâl olmasına dikkat etmektir. Öbür dünyada yaptıklarından hesaba çekileceğine inanan her Müslüman'ın kazancına haram katmamaya özen göstermesi beklenir. Meselâ içki ve domuz eti gibi Yüce Allah'ın haram kıldığı şeyleri alıp satmak bir Müslüman için helâl değildir.²⁰ Yine faizli işlem yapmak, kumar oyna(t)mak, vergi kaçırmak, müşteri kızdırtmak, stokçuluk yapmak gibi topluma zarar veren ticarî usulsüzlüklerden Müslüman tüccarın uzak durması da dinî, ahlâkî ve toplumsal sorumluluğun bir gereğidir. Bu hususlar o kadar önemsenmiştir ki Hz. Ömer, "Dinî konularda yeterli fikhî bilgisi olmayanlar, bizim pazarımızda satış yapmasın."²¹ diyerek ticaretin sorumluluk gerektiren ciddi bir iş olduğuna dikkatleri çekmiştir. Allah Resûlü ashâbını ticaret yapıp kazanmaya teşvik ederken aşırı tamah ve hırstan uzak durmalarını da tavsiye ediyordu. Bir defasında o (sav), "Bu dünya malı, tatlı ve çekicidir. Kim onu tok gözlü bir şekilde alırsa o mal bereketlenir. Kim de onu açgözlülükle ve ihtirasla alırsa bereketi kaybolur. Hırslı insanlar yiyecek de bir türlü doymayan obur kimseler gibidir. Veren el, alan elden daima daha üstündür."²² buyurmak suretiyle inananları dünya malına düşkünlükten men ediyor, onlara her konuda olduğu gibi dünya nimetlerinden yararlanırken de ölçülü olmak gerektiğini salık veriyordu. Allah Resûlü'nün terbiyesinde büyüyen sahâbe de bu anlayışla ticaret yaparlardı. Zübeyr b. Avvâm çok erken yaşlarda Müslüman olmuş, Uhud, Bedir gibi birçok gazveye katılmış bir sahâbî idi.²³ Allah Resûlü'nün çok sevdiği ve kendisi için, "Benim havârim." buyurduğu Zübeyr,²⁴ ticarete iyi kazanç elde eden zengin bir sahâbî idi. Bir gün arkadaşları sordu: "Ey Zübeyr bu kadar malı nasıl elde ettin?" O da şu cevabı verdi: "Kimsenin gözü malımda kalmadan alışveriş yapıyorum. Ayrıca ticareti sadece kâr amacıyla yapmıyorum. Allah da bereketini ihsan ediyor."²⁵

Ticarette doğruluk ve dürüstlük en temel gerekliliklerdendir ve ticaretin her safhasında birinci derecede öneme sahiptir. Ticaret yaparken dürüst olmayı tavsiye eden birçok âyet ve hadis vardır. Allah Teâlâ'nın, "Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere (rüşvet olarak) vermeyin."²⁶ buyruğu ticaret yaparken taraflardan birine zarar vermeden, kimsenin hakkını gasp etmeden açık ticaret yapmalarını emretmektedir.

²⁰ M-1048 Muslim, Musakât, 71

²¹ T-487 Tirmuzî, Vitr, 21

²² B-1472 Buhârî, Zekât, 50

²³ EL-2/308 İbnü'l-Esir,

Usdu'l-gâbe, II, 308-309

²⁴ T-3744 Tirmuzî, Menâkıb, 23

²⁵ BS-263 İbn Abdulber,

İstübh, 263

²⁶ Bakara, 2/188

Allah Elçisi'nin, "Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkları sürece (alışverişi kabul edip etmeme konusunda) serbesttirler. Eğer dürüst davranırlar ve (malın kusurunu) açıkça söylerlerse, alışverişleri bereketlenir. Fakat kusuru gizler ve yalan söylerlerse, (yaptıkları) alışverişin bereketi gider."²⁷ öğüdü, onun bu konudaki ilkelerini ortaya koymaktadır. Bu ilkelere riayet edildiği takdirde çarşılar, pazarlar rızkın temin edildiği en güzel mekânlar olur, aksi takdirde de Allah'ın en sevmediği yerler oluverir.²⁸

Ticaret yaparken dürüst davranmayı malın kusurunu gizlemek sadece alışverişin bereketini götürmekle kalmaz, satıcının haram kazanç elde etmesine neden olur. Bu anlamda Sevgili Peygamberimizin, "Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Kusurlu bir malı, kusurunu açıklamadan din kardeşine satması helâl olmaz."²⁹ buyurmuştur. Haram kazanç ise sadece ticaret alanında kalmayıp kişinin bütün hayatına sirayet ederek duasının kabul edilmesine bile engel olur. Nitekim Resûlullah (sav) uzun yolculuklar yapmış, üstü başı tozlanmış, saçı başı dağılmış, ellerini göğe uzatarak, "Yâ Rab, yâ Rab!" diye yalvarıp yakaran bir adamdan söz etti ve "Fakat onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdı. Haram ile beslenirdi. Peki, böyle birisinin duası nasıl kabul edilsin?" buyurdu.³⁰ Dahası bu tür kazançlar Yüce Allah'ın hoşnutsuzluğuna sebep olur. Allah Resûlü, "Kusurunu açıklamadığı bir malı satan kimse, daima Allah'ın gazabı altındadır ve melekler ona sürekli lânet ederler."³¹ mealindeki tehdit yüklü sözleriyle satıcılara önemli uyarılarda bulunmaktadır.

Buna mukabil Allah Resûlü'nün, "Sözü ve muamelesi doğru, dürüst tüccar; (kıyamet gününde) peygamberler, peygamberleri tasdik eden doğru kimseler ve şehitlerle beraber olacaktır."³² "Allah'tan sakınan, iyilik yapan ve dürüst davrananlar hâriç, tüccarlar kıyamet günü günahkârlar olarak diriltileceklerdir."³³ sözleri de ticaret ehlinin doğru olmaları hâlinde Yüce Mevlâ katında görevleri mükâfata işaret etmektedir.

Satılan maldaki bir kusuru gizlemek, bu amaçla müşterinin dikkatini başka yönlere çekerek malı satıncaya kadar durumu idare etmek ilk etapta kazanç sağlayabilir. Ama meşru yolla elde edilmedikten sonra böyle bir kazancın hırsızlık ve yolsuzluk gibi haksız kazançlardan farkı yoktur. Haram lokmadan ateşten sakınır gibi sakınan Sevgili Peygamberimizin pazardaki satıcıya uyarısı bize bu gerçeği hatırlatmaktadır. Ebû Hüreyre'nin anlattığına göre Sevgili Peygamberimiz bir gün çarşıda dolaşırken bir ekin yığınının yanına gelmişti. Elini kontrol amacıyla ekin yığınının içine dal-

²⁷ D3459 Ebû Davud,

Buyu, 51

²⁸ M1528 Müslim, Mesâid, 288.

²⁹ M2246 İbn Mâce,

Ticâret, 45

³⁰ M2346 Müslim, Zekât, 65;

T2989 Tirmizî, Teisîru'l-Kur'ân, 2

³¹ M2247 İbn Mâce,

Ticâret, 45

³² T1209 Tirmizî, Büyü, 4

³³ T1210 Tirmizî, Büyü, 4;

M2146 İbn Mâce, Ticâret, 3

dırınca parmakları ıslanmıştı. Bunun üzerine, sahibine hitaben, "Bu ne?" diye sormuş, o da, "Malım yağmurda ıslandı ey Allah'ın Elçisi!" diyerek durumu izah etmeye çalışmıştı. Ancak Rahmet Peygamberi bu izahı yeterli bulmayarak, "Madem öyle, ıslak kısmını insanlar görsün diye yığının üstüne koysaydın ya!" diye uyardıktan sonra, "(İnsanları) aldatan benden değildir." buyurarak tepkisini ifade etmişti.³⁴

Alışveriş yaparken alıcı veya satıcının karşısındakini kendi isteği doğrultusunda ikna etmek için yemin etmesi de onları hile ve yalana sevk edebilecek bir davranıştır. Bu nedenle alışveriş yaparken gereksiz yere yemin etmek, hatta bazen gerekse bile yemin etmekten sakınmak önemlidir. Bu nedenle Sevgili Peygamberimizin, "Malınızı sattığınızda yemin etmekten sakının. Çünkü yemin malınıza rağbeti artırmasına artırır, ancak onun bereketini yok eder."³⁵ şeklindeki uyarısı daima göz önünde bulundurulmalıdır. Malı satarken edilen yemin bir de yalan olursa, bu yemin sadece kazancın bereketini yok etmekle kalmaz, haram hâle gelmesine neden olur. Nitekim Allah Elçisi'nin, malını yalan yeminle pazarlayan kimseleri kıyamet günü Allah'ın konuşmayacağı üç grup insandan biri olarak sayması,³⁶ onların yaptığı işin haram olduğunu gösteren önemli bir açıklamadır.

Ticarette dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da ölçü ve tartı konusunda dikkatli olmaktır. Yüce Allah, ticaret ahlakının toplum hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermek için, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği Medyen kavminin başına gelenleri anlatmaktadır. Bu âyetlerde Medyen halkının Yüce Yaraticı tarafından helâk edilmesine neden olan davranışların, Allah'a ibadet etmeme, ölçü ve tartıda adaletli davranmayarak haksız kazanç elde etme ve yer yüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarma olduğu anlatılmaktadır.³⁷ Bütün bunlardan dolayı acıklı bir azaba uğrayan Medyen halkı,³⁸ ticaret konusunda hassasiyet göstermeyen kimseler için kıyamete kadar ibret vesilesi olacaktır. Allah'a inanmayan, ticarete doğruluktan şaşarak bozgunculuk yapan ve karışıklık çıkaran bir toplum belki Medyen halkı gibi helâk olmayacaktır ama haksızlık ve yolsuzlukların yaygınlaştığı bir toplum, kendini ayakta tutan dinamiklerini yitireceği için her yönden zaafa uğrayacak ve dağılıp yok olmaktan da kurtulamayacaktır.

Kendisine nâzil olan Yüce Kitap'ta anlatılanları sahâbilerine özenle aktaran dürüstlük örneği Peygamberimiz (sav), kendi ümmetinin de aynı akıbete uğramaması için sık sık uyarılarda bulunmuştur. Bu doğ-

³⁴M284 Muslim, İmân, 164.

³⁵M2209 İbn Mâce, Ticâret, 30.

³⁶M293 Muslim, İmân, 171.

³⁷Hüd. 11/84-85.

³⁸Hüd. 11/94-95.

rultuda tüccarlara hitaben, “Sizler, daha önceki toplumların helâkine sebep olan iki işi (ölçü ve tartı) devraldınız.”³⁹ buyurarak ölçü ve tartı aletleri kullanırken sorumluluk bilinci içerisinde, dürüst hareket etmeleri gerektiğine işaret etmiştir.

Sahâbeden Abdullah b. Abbâs'ın bildirdiğine göre Peygamber (sav) Medine'ye geldiği zaman, ölçü ve tartı konusunda Medinelilerin yanlış davranışlar sergilediklerini gördü. Ancak Allah Teâlâ, “Ölçüde ve tartıda hile yapanlara yazıklar olsun. Onlar insanlardan bir şey ölçüp aldıklarında tam, fakat onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise eksik ölçer ve tartarlar. Onlar tekrar diriltileceklerini düşünmezler mi ki!”⁴⁰ âyetlerini indirildikten sonra Medineliler ölçülerini daha dikkatli yapmaya başladılar.⁴¹ Hz. Peygamber de, “Yâ Rabbi, bunların ölçü ve tartılarını bereketli kıl.”⁴² diye dua ederek onları ticaret yapmaya teşvik etmişti.

Ölçü ve tartıda dürüst davranmak toplumun ticaret hayatını düzene kavuşturan önemli bir ahlâkî erdem olmanın yanı sıra, piyasalarda güven ortamını sağladığı için ticareti geliştiren önemli bir kuraldır. Nitekim Allah Elçisi'nin, “Zahirenizi ölçün ki sizin için bereketli olsun.”⁴³ buyruğu ticarete ölçü ve tartıya dikkat edildiğinde kazancın bereketleneceği yani daha da artacağına dikkat çekmektedir. Sevgili Peygamberimizin, “Tarttığınızda biraz fazla (tartarak) verin.”⁴⁴ şeklindeki tavsiyesi, o dönemdeki terazilerin çok hassas olmamasından dolayı kişinin ölçüyü eksik yaparak hak yemektense kendi payından fedakârlık yapmasının ihtiyat açısından ve ahlâkî bakımdan daha uygun olacağını göstermektedir. Allah Elçisi bu tavsiyeyi yaparken kendisi de böyle davranmaktan geri durmamıştır. Alışveriş sırasında kendi vereceğini tarttırırken, tartan kişiye fazlasıyla tartmasını söylemiştir.⁴⁵

Mal ve servet edinmenin en önemli vasıtası olan ticarete ana hedef tarafların yaptıkları alışverişten memnun olmalarıdır. Allah Elçisi'nin, “Alışveriş yapanlar birbirlerinden memnun olarak ayrılınsınlar.”⁴⁶ tavsiyesi bu gerçeği dile getirir. Her iki taraf da üzerine düşeni yapacaktır. Alıcı malın ücretini tam bir şekilde ödeyecek veya zamanında vermeyi taahhüt edecek, satıcı da vereceği malın sağlam, eksiksiz olması konusunda aynı hassasiyeti gösterecektir. Rahmet Peygamberi'nin, “Satarken, satın alırken, alacağını talep ederken hoşgörülü davranıp kolaylık gösteren kimseye Allah rahmetiyle muamele eylesin.”⁴⁷ şeklindeki duası, hoşgörü ve anlayışın, ticarî hayatta ne denli huzur ve mutluluk kazandıracağını göstermektedir. Nitekim bu konuda

³⁹ T1217 Tirmuzî, Büyü', 9.

⁴⁰ Mutaffifin, 3/1-4

⁴¹ İM2223 İbn Mâce, Ticâret, 35.

⁴² B2130 Buhârî, Büyü', 53.

⁴³ İM2231 İbn Mâce, Ticâret, 39.

⁴⁴ İM2222 İbn Mâce, Ticâret, 34.

⁴⁵ N4596 Nesâî, Büyü', 54.

⁴⁶ T1248 Tirmuzî, Büyü', 27.

⁴⁷ B2076 Buhârî, Büyü', 16

Allah Elçisi, "Allah, sizden önce yaşamış bir kimseye rahmetiyle muamele etti. Çünkü bu adam satınca kolaylık gösterir, satın alınca kolaylık gösterir, alacağını isteyince de (kabalık ve sertlik değil, anlayış ve) kolaylık gösterirdi."⁴⁸ buyurarak yukarıdaki duasının canlı bir örneğini haber vermiştir.

Sevgili Peygamberimizin, "Her ümmetin bir fitnesi/imtihanı vardır. Benim ümmetimin fitnesi (imtihanı) de mal ile olacaktır."⁴⁹ sözü bir anlamda özellikle ticaretle uğraşan kimselerin de büyük bir sınavda olduklarını, helâl ve haram konusunda bilinçli olmaları gerektiğini gösterir. Bilhassa, "Kişinin, malı helâl bir yolla mı, haram bir yolla mı kazandığına aldırış etmeyeceği bir zaman gelecektir."⁵⁰ şeklindeki nebevî endişe, Müslüman tüccarlar tarafından dikkate alınmalıdır. Ticaret hayatı içerisinde atılan her adımda Resûl-i Ekrem'in, "...Bizi aldatan, bizden değildir."⁵¹ düsturu hatırdta olmalıdır. Aksi takdirde başkasını aldatarak kazanç elde etme hastalığının ticaret hayatına egemen olması, ticaret erbabının hem dünyada, hem de âh irette kötü sonuçlarla karşılaşmasına yol açacaktır.

⁴⁸ T1320 Tirmizi, Büyü, 75

⁴⁹ T2336 Tirmizi, Zuhd, 26

⁵⁰ DM2564 Dârimi, Büyü, 5

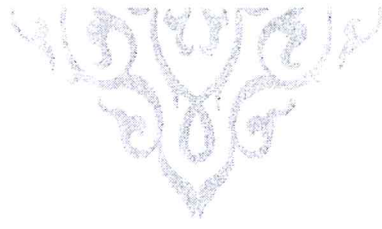
⁵¹ M283 Müslim, İmân, 164.

HELÂL KAZANÇ EL EMEĞİ, GÖZ NURU, ALIN TERİ

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:
"إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وَإِنَّ وَئِدَهُ مِنْ كَسْبِهِ."

Hz. Âişe'den nakledildiğine göre,
Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:
"İnsanın yediği şeylerin en güzeli, kendi kazancından olandır ve kişinin çocuğu
onun kazancındandır.
(N4457 Nesâî, Buyü', 1)

Hz. Ali'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:
"Allah'ım! Ümmetim için (günün) erken vakitlerini bereketli kıl!"

(HM1320 İbn Hanbel, I, 153)

Zübeyr b. Avvâm'dan (ra) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Sizden birinizin organını alıp (dağa gitmesi), sırtında bir bağ odun getirip satması ve böylece Allah'ın onun itibarını koruması, bir şey verip verme yecekleri belli olmayan kimselerden dilenmesinden daha hayırlıdır."

(B1471 Buhâri, Zekât, 50)

Abdullah b. Amr'dan nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter."

(D1692 Ebü Dâvûd, Zekât, 45)

Mikdâm'dan (ra) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Kesinlikle hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir yemek yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd (as) da kendi elinin emeğini yiyordu."

(B2072 Buhâri, Büyü', 15)

Enes b. Mâlik'in anlattığına göre, Medineli bir sahâbî birkaç kez Hz. Peygamber'e gelerek ihtiyacını dile getirmiş ve her defasında o cömert Peygamber'den karşılıksız ikramlar alarak evine dönmüştü. Bir gün yine bir şey istemeye geldiğinde Allah'ın Elçisi (sav), "Evinde hiçbir şeyin yok mu?" diye sordu. Sahâbî, "Hayır, evimde sadece bir örtü var. Bunun bir kısmını elbise olarak kullanıyor, diğer kısmını da evde altımıza seriyoruz. Bir de su içtiğimiz bir bardak var." diye dert yandı. Bunun üzerine Sevgili Resül, "Onları bana getir." diyerek onu evine gönderdi.

Sahâbî hemen evine gitti ve bahsettiği eşyaları getirdi. Resûlullah (sav) onun getirdiği eşyaları eline alarak orada bulunanlara, "Kim bunları satın almak ister?" diye sordu. Topluluk içinden birisi, "Ben onları bir dirhem karşılığında alırım." diyerek öne çıktı.

Allah Resûlü (sav) iki veya üç defa, "Kim bir dirhemden fazla verir?" diye sorunca bir başka sahâbî, "Ben iki dirhem veririm." diye ortaya atıldı.

Bunun üzerine Hz. Peygamber, adamın getirdiği eşyaları iki dirhem karşılığında satın almak isteyene verdi. Alışveriş sonucu kazandığı iki dirhemi de adama vererek, "Bu dirhemlerin birisiyle yiyecek satın al ve ailene götür. Diğer dirhem ile de bir keser satın alıp yanına gel." dedi.

Sahâbî keseri getirince Allah Resûlü ona bizzat kendi eliyle bir sap taktı ve keseri ona uzatarak, "Git, bununla odun topla ve sat. Seni on beş gün boyunca da görme yeyim." diye tembihledi.

Medineli sahâbî, Allah'ın Elçisi'nin bu emri üzerine hemen gitti ve çalışmaya koyuldu. Günlerce odun toplayıp sattı. On beş gün sonra, on dirhem biriktirmiş olarak çıkageldi. Çarşıda kazandığı paranın bir kısmı ile elbise, geri kalanı ile de ailesine yiyecek satın almıştı. On beş gün önce muhtaç bir hâlde yanına gelen ve ailesini geçindirmeyi bilemeyen bu sahâbînin ekmek parasını kazanmayı başardığını gören Resûlullah (sav), ona şu çarpıcı öğüdünü verdi: "Bu (şekilde çalışarak başkalarına muhtaç olmadan geçinmen) senin için, kıyamet gününde yüzünde dilencilik lekesi ile gelmenden daha hayırlıdır."¹

Hız. Peygamber'in en yakınında bulunma ayrıcalığına erişmiş olan Enes'in ağzından dinlediğimiz bu hadise, saadet çağını süsleyen kutlu hatıralardan sadece birisidir. Aynı zamanda ilhamını ilâhî kaynaktan alan

¹ (16-4) Ebû Davûd, Zekat, 26 (M2198) İbn Mâce, Fıkıh, 25.

eşsiz bir hayat dersidir, bildik anlatışla, 'balık vermeyi değil, balık tutmayı öğreten' çarpıcı bir derstir!

Hayat, insanı geçimini temin etmek için mücadeleye mecbur bırakmaktadır. Her ne kadar rızkı veren Allah ise de onu elde etmek için çalışıp çabalamak insanoğluna düşmektedir. Dinimizde âhiret hayatını kazanma adına da olsa uzlete çekilmek, münzevi bir hayat yaşamak, dünyayı ve çalışmayı terk etmek, kısacası ruhbanlık yoktur.² Ve İslâm'a göre emek, helâl kazanç ve alın teri mübarektir, mukaddestir. Müslüman, bir taraftan dünyasını kazanmak, diğer taraftan da âhireti için hazırlık yapmak durumundadır. Bundan dolayıdır ki Müslümanlar, din, dünya ayırımı gözetmeksizin iki cihan saadetine erişebilmek uğruna durmadan, yorulmadan çalışmalıdır. Zira Yüce Rabbimizin de ifade ettiği gibi, "İnsan için, sadece kendi çalıştığı vardır ve çalıştığı da ileride görülecektir."³

Geleneksel zamanlarda, Müslümanlar çalışma hayatına, günün en bereketli zaman dilimi olan sabah namazı ile başlardı. İnanan insan, sabah aydınlanırken kendisini hayırla rızıklandırması dua ve niyazlarıyla Allah'a iltica ederdi. İbadet aşkıyla güne erkenden başlayan mümin, aynı şevkle helâlden kazanmaya, maişetini alın teriyle temin etmeye koyulurdu. Allah Resûlünün, "İnsanın yediği şeylerin en güzeli, kendi kazancından olandır ve kişinin çocuğu onun kazancındandır."⁴ hadisini aklından çıkarmazdı. Rahmet Peygamberi'nin, "Allah'ımı! Ümmetim için (günün) erken vakitlerini bereketli kıl!"⁵ duasına mazhar olmaya gayret ederdi.

Bu duayı arkasına alarak tarlasının yolunu tutan, dükkânını açan, tezgâhının başına geçen, bir insanın çalışma iştiağı elbette ki farklı olacaktır. Hem zamandan kazanan hem de fecrin bereketinden yararlanan Müslüman, böylece sadece maddî açıdan değil, mânevî açıdan da kârlı çıkacaktır. Dünyada başarılı olur, çünkü çalışan kazanır, kişi işinin hakkını veriyorsa er veya geç dünyadaki beklentilerine ulaşır. Alın teri ve emeği birleşmişse, helâl kazanç için çabalamışsa âhiretini de kazanır. Zira kişinin ailesinin rızkını temin etmesi ve onları başkalarına muhtaç etmemesi, aynı zamanda dinî bir gerekliliktir⁶ ve o bu görevini yerine getirerek âhiretteki mükâfatı da hak eder.

Allah Resûlünün tavsiyesi de bu yöndedir. O şöyle buyurur: "Sizden birinizin urganını alıp (dağa gitmesi), sırtında bir bağ odun getirip satması ve böylece Allah'ın onun itibarını koruması, bir şey verip vermeyecekleri belli olmayan kimselerden dilenmesinden daha hayırlıdır."⁷

²DM2200 Dârimî, Nikah, 3

³Necm, 53/39-40

⁴N4457 Nesâî, Buyû', 1.

⁵HM1320 İbn Hanbel, 1.

153.

⁶Bakara, 2/233; Nisâ 4/34.

⁷B1295 Buhârî, Cenâiz, 36

⁸B1471 Buhârî, Zekât, 50.

Âhiret inancı tam olan ve bu bilinç içinde hayat sürdüren İstiklâl Şairimiz merhum Mehmet Akif bu gerçeği ne güzel dizelere dökmüş:

“Bekâyı hak tanıyan, sa'yi bir vazife bilir;
Çalış, çalış ki bekâ, sa'y olursa hak edilir.”

Alın teriyle yetinen, yaptığı işle bir değer üreten ve bu üretimle kendine, ailesine, ülke ekonomisine fayda sağlayan bireyin hayatı anlamlı ve değerlidir. Bunun da ötesinde, insanın bu amacını daha da anlamlı kılan bir diğer kazanç da Yüce Allah'ın çalışan, çaba gösteren insanlara yönelik vaadleridir: “Rableri, onlara şu karşılığı verdi: Ben, erkek olsun kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim...”⁸ Sevgili Peygamberimizin, “Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter.”⁹ buyurarak kişinin kendi ailesi için harcadığı para sayesinde sadaka ecri alacağını söylemesi¹⁰ ne güzel bir vaaddir! Kısacası, Allah Resûlü'nün beyanıyla: “Kesinlikle hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir yemek yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd (as) da kendi elinin emeğini yiyordu.”¹¹

Çalışmaya ve insanın emeğine bu derece değer veren dinimiz, tembelliği hiçbir zaman hoş karşılamamıştır. Zira tembellik, çalışmanın önündeki en büyük engeldir. Kişinin çalışma azmini köreltir, onu miskinleştirir ve başarısızlığına sebep olur. Ashâbını çalışmaya ve helâl yollardan kazanmaya teşvik eden Sevgili Peygamberimiz, sayılamayacak kadar çok zararından dolayı olsa gerek, tembellikten Allah'a sığınmıştır.¹²

Allah tarafından birer örnek ve öğretmen olarak seçilmiş olan diğer peygamberler de çalışıp maddî ya da mânevî bir değer üretme konusunda çaba içinde olmuşlardır. Ancak konumları ve eşsiz kişilikleri gereği, sadece elde edecekleri sevaplar için yapmamışlardır bu görevi. Onlar hem kendilerini görevlendiren Rablerine şükürlerini ifade edebilmek hem de ailelerine karşı yükümlülüklerini yerine getirerek onurlu bir şekilde yaşayabilmek için kendi geçimlerini sağlamışlardır.

Peygamberlerden her biri yaşadığı memleketin şartlarına ve imkânlarına göre birer meslek sahibiydiler. Hz. İdris terzilikle, Hz. Nuh ve Hz. Zekeriyâ peygamberler marangozlukla, Hz. İbrâhim, Hz. Hûd ve Hz. Salih peygamberler ticaretle, Hz. Eyyub ise çiftçilikle uğraşarak kimseye yük olmadan rızkını temin etmenin en güzel örnekleri olmuşlardı. Hükümdarlığını yaptığı devletin gelirleriyle geçinmeyi uygun görmeyen Hz. Dâvûd, usta olduğu demircilik mesleğinde demiri hamur gibi yoğurup şe-

⁸ Âl-i İmran, 3/195.

⁹ D1692 Ebû Dâvûd, Zekât, 45.

¹⁰ B4006 Buhârî Megâzi, 12; T1965 İmâmîzî Bir, 42.

¹¹ B2072 Bahâr, Buyû, 15.

¹² M6909 Müslim, Zikir, 76.

kil vermek suretiyle, zırh yaparak geçimini sağlamıştı.¹³ O, bir hükümdar olmasına rağmen kendi elinin emeğinden başkasını yememişti.¹⁴

Bir de Hz. Musa¹⁵ ve Hz. Muhammed (sav) gibi sürü olatmış peygamberler vardı. Aslında her nebi hayatının belli döneminde hayvanlarla uğraşmış, çobanlık yapmıştır. Nitekim bir gün Sevgili Peygamberimiz, "Allah'ın gönderdiği her peygamber koyun gütmüştür." deyince yanındaki dostları, "Ya sen?" diye sormuşlar, Allah Resülü de, "Evet, ben de bir miktar ücret karşılığında Mekke'lilerin koyunlarını güttüm." cevabını vermiştir.¹⁶ Gençlik yıllarında da ticaretle meşgul olan Kurtlu Elçi'nin bu açıklaması, kim bilir belki de nebilerin sade ve mütevazı insanlar olduklarını vurgulamak içindir. Onların, ailelerinin geçimini temin etmek başta olmak üzere, yaptıkları tüm işlerde başarılı olabilmelerini sağlayan en önemli özellikleri, çalışkanlık, başkasına el açmamak ve boyun eğmemek, zorluklar ve sıkıntılar karşısında sabırlı olmak ve insanları yönetebilmeyi mümkün kılan dirayettir.

Peygamberlerin mesleklerinin çeşitliliği, kişilerin ve toplumların ihtiyaç ve imkânlarına bağlı olarak kazanç yollarının farklı olmasının tabii olduğunu gösterir. Bununla birlikte bu kazanç yollarının meşru olması da son derece önemlidir. Onun için dinimiz, insanlar arasında haksızlığa neden olan ve toplumun temel değerlerine zarar veren hırsızlık,¹⁷ gasp,¹⁸ kumar,¹⁹ rüşvet,²⁰ tefecilik,²¹ karaborsacılık²² ve alışverişte hile yapmak²³ gibi her çeşit haksız kazanç yolunu yasaklamış, kazanılan mal ve mülkün helâl yollardan elde edilmiş olmasına büyük önem vermiştir.

Müminlere yaraşan hareket, emek sarf etmek, alın teri dökmek ve üretmektir. Yüce Mevlâ, "Erkek ve ya kadın, kim mümin olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz."²⁴ âyetiyle, çaba gösterenleri dünyada ve âhirette ödüllendireceğini beyan etmektedir. Ayrıca imkânlarını seferber ederek işin en iyisini yapmaya çalışmak, elde edilen başarı ile yetinmeyerek daha iyisi için yeniden kolları sıvamak da müminlere yaraşan bir hayat tarzıdır.

Bu noktada hırs ve tamahkârlığın karşıtı olan kanaatkârlık ayrı, helâl kazanç için gücü nispetinde çalışma, kazanma ve bunları Allah yolunda harcama ayrıdır. "Kendi rızkımı temin ettim, bu kadarı bana yeter, aşırıya gitmemek gerekir!" şeklindeki bir yaklaşım, sürekli çalışmayı ilke edinmeleri gereken ve "İki günü eşit olan aldanmıştır." anlayışına sahip olmaları beklenen inanan insanlarda olmamalıdır. "Allah'ın sana verdiği şeylerde âhiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma!"²⁵ şeklindeki ilâhî buy-

13) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 14) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 15) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 16) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 17) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 18) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 19) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 20) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 21) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 22) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 23) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 24) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.
 25) İbn-i İsmâil, *Sünen-i İbn-i Mâce*, 1/117.

ruk, hem âhireti hem de dünya geçimini birlikte ele almayı, denge içinde yürütmeyi gerektirmektedir.

Bu anlamda ümmetine yol gösteren Hz. Peygamber, Allah rızası gözetilerek yapılan bütün emeklerin değerli olduğunu anlatmıştır. Resûlullah (sav) ve ashâbı arasında geçen şu diyalog, Efendimizin çalışmayı nasıl değerlendirdiği konusunda bizlere bilgi vermektedir: Bir gün Peygamber Efendimiz, ashâbı ile otururken güçlü ve heybetli bir adamın geçtiğini görürler. Oturanlardan bazıları, "Ey Allah'ın Elçisi! Keşke bu kimse gücünü Allah yolunda kullansa!" diye temennide bulunur. Bunun üzerine Allah Resûlü, "Eğer bu kimse çocuklarının geçimi için çalışırsa, Allah yolundadır. Eğer yaşlı ana babasının ihtiyaçlarını gidermek için çalışırsa, onun yaptıkları yine Allah yolunda hizmettir. Eğer kendi izzet ve erdemi için çalışırsa, onun yaptıkları yine Allah yolundadır. Fakat riya ve gösteriş için çalışmaya koyulursa, işte o zaman o, şeytanın yolundadır." buyurur.²⁶ Böylece Sevgili Peygamberimiz çevresine ve kendisine yardımcı olma amacını taşıyan bütün çabaların Allah rızasına uygun olduğunu belirterek, müminleri bu anlamda her türlü meşru çalışmaya teşvik etmiştir.

Mal biriktirmek ve mülk edinmek her ne kadar insanın ihtiyacı ise de ashında dünyalığa düşkün olan insan tabiatına uygun bir tutumdur. Elbette elde edilen serveti hayra vesile kılmak arzu edilen bir durumdur ama nihaî hedef, malın, sahibini ilâhî rızaya götürmesidir. Peygamber Efendimiz, "Dul kadınların ve yoksulların ihtiyaçlarını gidermeye çalışan kimse, Allah yolunda cihad eden veya geceleri namazla, gündüzleri oruçla geçiren kimse gibidir."²⁷ ifadeleriyle mal ve mülkün anlamlı yerde kullanıldığı takdirde Allah katında ne kadar makbul olacağını anlatmaktadır. Öte taraftan, insandaki mal sevgisinin, servete düşkünlüğün ve mülk hırsıyla sermaye biriktirmenin bir sonu olmadığını, tamahkâr insanın asla tatmin olamayacağını Kutlu Elçi şu çarpıcı ifadesiyle belirtmiştir: "Âdemoğlunun bir vadi dolusu malı olsa, bir vadi dolusu malı daha olmasını arzu eder. Âdemoğlunun gözüne ancak toprak doldurur. Allah tevbe eden kimsenin tevbesini kabul eder."²⁸

Sevgili Peygamberimiz insan yapısından kaynaklanan bu zaaftan dolayı ashâbını ikaz etmeyi de ihmal etmemiştir. Meselâ onun, savaş sonrası elde edilen ganimetlerden payına düşeni aldığı hâlde, birkaç defa daha gelip kendisine verilenin artırılmasını isteyen Hakîm b. Hizâm'a tavsiyesi, bu konuda bizim için de güzel bir ölçüdür: "Ey Hakîm! Bu dünya malı göz alıcı ve tathîrdir. Kim bu mala engin bir gönülle ve göz dikmeksizin sahip olur-

²⁶ Mî'6835 (İbn-i Mâdjâ, I, 357) ve Mî'6836 (Mî'6836, I, 357) Buhârî, Nisâ, I, 28-36-37 Buhârî, Rikâk, 10

sa, kendisi için malı bereketlenir. Ama kim de hırs ve tamahla dolu bir kalple bu malı arzularsa, tıpkı doymak bilmeyen obur bir kimse gibi onun için malın bereketi kaçar. Veren el, alan elden üstündür.”²⁹ Hadisten anlaşıldığı üzere, Allah Resûlünün belirlediği ölçü dünya malından uzaklaşmak değil, malı dünyanın geçici bir güzelliği olarak görüp değerlendirmektir. Biriktirilen servete teslim olmamak, bilakis onu teslim almak, gerektiği yerde harcamak, Allah rızası için feda etmek ve hayırlı işlere vesile kılmaktır.

Geçimini sağlamak için çalışmanın farz bir ibadet olduğu düşünceyle diğer ibadetleri terk etmek de doğru bir davranış değildir. İbadet, insanı yaratan ve ona pek çok lütuflarda bulunan Yüce Yaratıcı’ya teşekkürü ifade etme biçimidir. İnsan, en güzel surette yaratılmış ve evrende olan her şey onun hizmetine verilmiştir. Dolayısıyla mümin daima Allah’a şükretmeli ve tüm bu imkânları kendisine sunan Rabbine minnettarlığını göstermelidir. Ailenin geçimini sağlamak için çalışmanın ibadet olması ise farklı bir kategoridir. Helâlınden kazanmak için yaptığımız her türlü meşru iş, Allah’ı hoşnut etmekte ve en geniş anlamda “kulluk/ibadet” kapsamına girmektedir. Ancak bu durum, farz olan namaz, oruç ve hac gibi özel ibadetler ile karıştırılmamalıdır. İnanan insandan beklenen, imkânlar nispetinde kendisini ve ailesini huzur içinde, yaşatmaya yetecek kadar çalışması, bunu ibadet bilinciyle ve karşılığını sadece Rabbinden umarak yapması, diğer taraftan da Rabbi ile arasındaki kulluk bağına zedelememesidir: “Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah’ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten ahkoyamadığı insanlardır. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar.”³⁰

²⁹B1472 Buhârî Zekât, 50.

³⁰Nur, 24/37